

УКРАЇНКА І - НОВА ПІЗНЬОПАЛЕОЛІТИЧНА ПАМ'ЯТКА ПІВНІЧНОГО ПРИАЗОВ'Я (ПОПЕРЕДНЄ ПОВІДОМЛЕННЯ)

Котова Н.С., Кучугура Л.І., Тубольцев О.В.

In 1996 the expedition of Academy of Sciences of Ukraine excavated the Upper Palaeolithic camp of Ukrainka-I. This camp is situated on the left bank of the river Karatysh 0,5 km north of Ukrainka village (Volodarsk district, Donetsk region). The excavated area was about 20 sq.m. The collection contains 384 flint artifacts, among them 50 blades and blades fragment, 61 microblades and microblades fragment and 22 tools (3 end-scrapers, 8 burins, 2 microgravette points). This camp is dated to the final Upper Palaeolithic.

Поселення Українка-І знайдено під час обстеження буферної зони заповідника "Кам'яні Могили" археологічною експедицією Інституту археології НАН України під керівництвом Н.С. Котової у 1996 р. [Котова, 1996, с.2]. Воно розташоване на відстані 0,5 км на північ від с. Українка Володарського району Донецької області і займає ділянку другої тераси лівого берега р. Каратиш (притоки р. Берди) (рис. 1, А).

Поселення займає мис між річкою та струмком, який впадає до річки Каратиш на південний схід від поселення (на другому березі струмка розташована птахоферма КСП с. Українка). Мис поступово знижується до струмка в напрямі південний захід - північний схід. Поверхня його задернована.

Поселення багат шарове - тут знайдено виробу салтово-маяцької культури, ямної, катакомбної культури та пізньої бронзи. Вивчення поселення здійснено розкопом площею 8 кв. м та двома шурфами загальною площею 12 кв. м (рис. 1, Б).

Розкоп закладено на стрілці мису, напроти ферми, в південно-західній частині пам'ятки. Берег тут має вишину до 2 м над потічком. На розкопі простежено таку стратиграфію:

- 0 - 0,2 м - дерн;
- 0,2 - 0,7 м - чорнозем (грунт А);
- 0,7 - 0,85 м - шар гумусованого суглинку, який підстеляє лес.

Розкоп пройдено в середньому до глибини 0,75 м.

З розкопу походять 29 крем'яних виробів. Треба зауважити, що мис має помітний нахил до річища потічка. Скоріше за все, палеолітичні знахідки залягають у перевідкладеному стані і походять із зруйнованого шару. За походженням, враховуючи глибину залягання знахідок, їх можна поділити на комплекси. З рівня дерну та ґрунту А надійшла переважна більшість крем'яних виробів - 22 з 26. З знахідки надійшли з відвалу. 5 виробів мають білу патину, стільки ж виробів мають ділянки ґрунтових солей на поверхні. Дев'ять виробів походять з рівня 20-40

см, 17 - з рівня 40-75 см. У комплексі репрезентовано 4 пластини (1 - ціла, інші - в уламках), 3 відщепи (1 цілий - рис. 4, 18), 4 уламка мікропластинок та 4 їхніх перетинів, 2 лусочки, 2 сколи та 1 скол підправки нуклеуса, 2 скалки. Знаряддя репрезентовані 3 відщепами та 1 уламком з ділянками мілкої ретуші з черевця або спинки, по одному уламку мікропластинки та пластини з ділянками мілкої нерегулярної ретуші.

Шурфи закладено на відстані 45 м на північний захід від розкопу, біля природнього крутого відслонення над р. Каратиш, вишина мису тут сягає 7,5 м. Шурф №1 має площу 2 кв. м та розташований саме над урвищем, на відстані 4 м вглиб мису закладено шурф №2 площею 4 кв. м. Шурф №1 пройдено на глибину 1,8 м, шурф №2 - до 1 м.

Стратиграфія шурфів ідентична. Наводимо опис стратиграфії шурфу №1 (рис. 2):

- 0 - 0,2 м - дерн;
- 0,2 - 0,9 м - чорнозем (грунт А);
- 0,9 - 1,4 м - гумусований суглинок з прожилками вапняку (грунт В);
- 1,4 - 1,5 м - перехід від гумусованого суглинку до світло-коричневого суглинку (лесу, ґрунт С);
- 1,5 - 1,8 м - суглинок.

Контакт шарів ґрунту А та В збагачений псевдоміцелієм, тут багато корнеходів, є кротовини.

В лесоподібному світлому суглинку на глибині 1,5-1,8 м знайдено культурний шар верхнього палеоліту, його потужність складає 0,2 м. Кремінні виробу з шару не обкатані, лише поодинокі виробу мають білу патину. На дев'яти виробу з 345 є ділянки жовтої кірки та лише на двох - сліди впливу вогню.

З глибини 0-140 см походять 10 крем'яних виробів: 2 відщепи (1 цілий), 2 сколи підправки нуклеуса, 1 уламок пластини (рис. 4, 17), 2 лусочки, 1 уламок мікропластинки, 2 знаряддя - високі скребки з шипами на уламку масивної пластини з загострюючою ретушкою вздовж краю

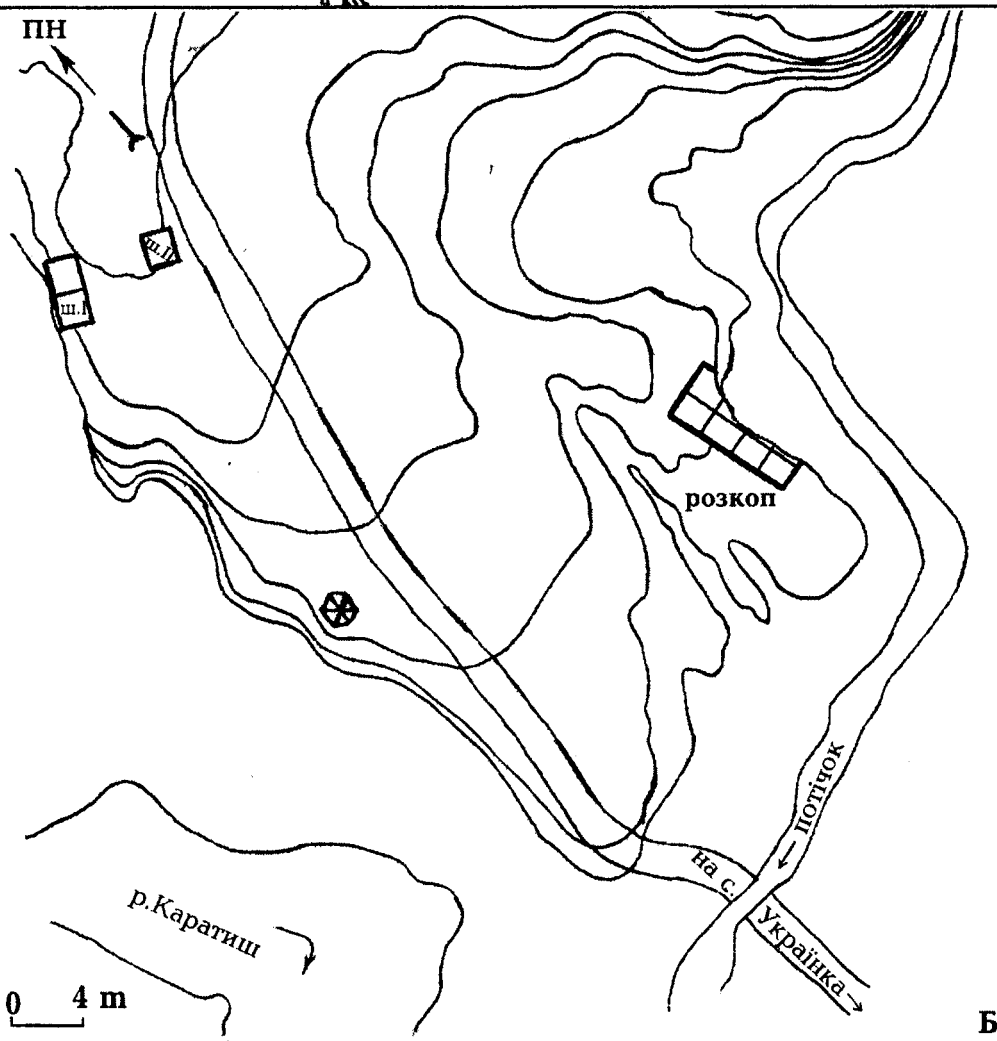
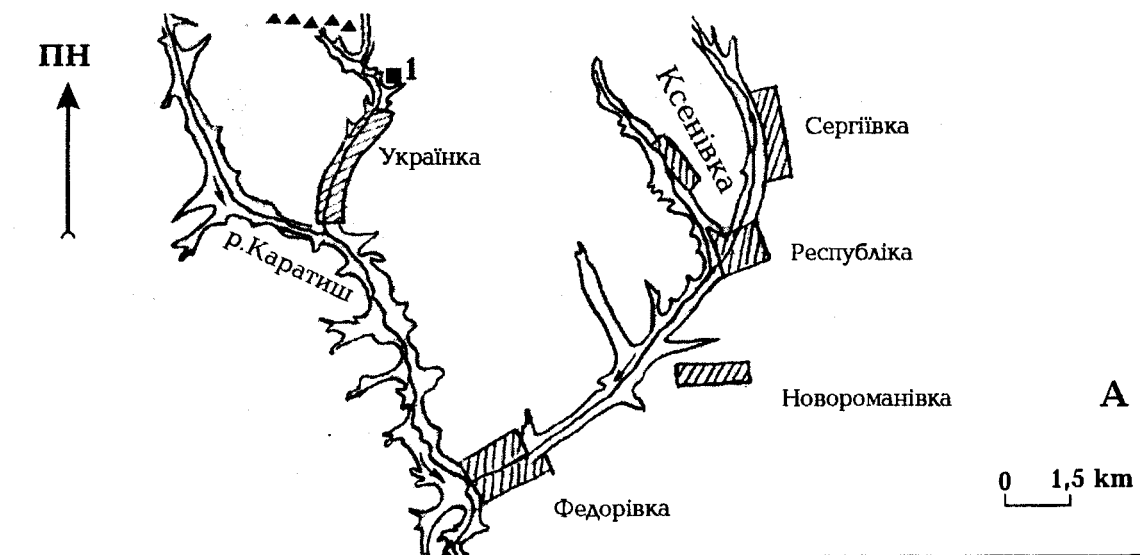

Рис. 1. А - Карта розташування пам'ятки.

1 - поселення Українка I

▲▲▲ - природничий заповідник "Кам'яні Могили"

Б - топографічна схема місцевості, де знаходиться поселення Українка I та вивчені ділянки (шурф I, шурф II, розкоп).

Fig. 1. The map (A) and location (B) of the site Ukrainka I camp.

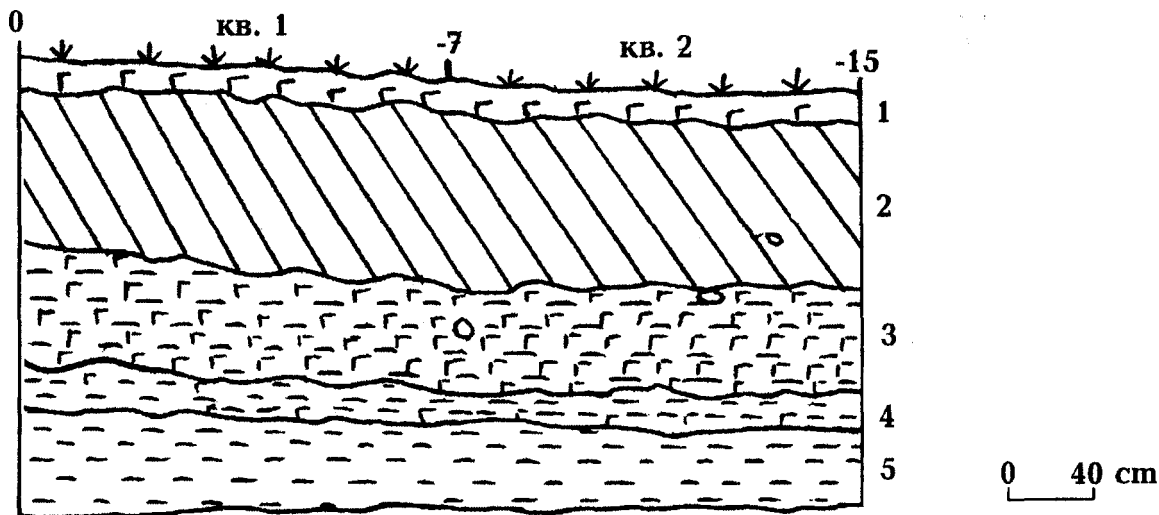

Рис. 2. Стратиграфія шурфа №1 (по лінії північ-південь): 1 - дерн, 2 - чорнозем (грунт А), 3 - гумусований суглинок з ріннею (грунт В), 4 - с лабогумусований суглинок, 5 - світлий суглинок.

Fig. 2. Stratigraphy of Ukrainka I.

(рис.4; 2), різець косоретушований на уламку пластини (рис.4, 20).

З глибини 140-180 см та відвалу шурфів №1 та №2 надійшло 345 виробів. Кремінь різної якості: світло-сірий непрозорий, сірий з білуватими прожилками, сіро-синюватий з білими плямами, коричневий напівпрозорий, майже чорний з білуватими плямами.

Техніку розколювання можна визначити як призматичну. Один нуклеус одноплощинний призматичний, має скошену ударну площину та ребро на тильному боці (рис.3, 1). Другий нуклеус двохплощинний, призматичний, ударні площини його розташовані під гострим кутом до площини сколювання; з нього одержували заготовки-мікропластинки, тильний бік нуклеуса сплющений (рис.3, 2). До вторинних нуклеусів можна віднести уламок масивної пластини з негативами сколів типу мікропластинок, сколювання здійснювалось за типом утворення середнього різця (рис.4, 4). В колекції є 11 сколів підправки нуклеусів (рис.3, 4, рис.4, 14) та 1 реберчаста пластинка (рис.3, 14) та уламок вторинного нуклеусу. Вірогідно, на поселенні здійснювався процес обробки кременю, про що свідчить наявність 36 скалок кременю та 82 лусочки (рис.3, 21). Серед заготовок більшість складають відщепи - 20 цілих екземплярів (рис.3, 8, 11, 12; рис.4, 8, 12, 13) та 26 уламків, цілих пластин лише 3. Але багато пластин фрагментовано - на поселенні знайдено 33 уламки пластин (рис.3, 3, 5, 6, 10) та 18 перетинів пластин (рис.3, 9, 19). Значна кількість і мікропластинок - 12 цілих екземплярів (рис.3, 20) та 24 уламки (рис.3, 18; рис.4, 15, 16) та 16 перетинів (рис.4, 16).

Знарядь знайдено 22 екземпляри.

Скребки виготовлені на пластинках або їхніх уламках (3 екз. - рис.4, 1, 11). Вони низької фор-

ми. Два знаряддя комбіновані: скребок асиметричний - боковий різець (рис.3, 7) та скребок-подвійний плоский різець (рис.4, 11). Одне скребачкоподібне знаряддя виготовлене на масивному сколі (рис.4, 6).

Різців в колекції 8. Тут репрезентовані такі типи: кутові різці - 2 (рис.4, 5, 7), серединні - 3 (рис.4, 3, 4, 10), косоретушовані - 2 (рис.3, 7; рис.4, 20), плоскі - 1 (рис.4, 11). Різцеві відщепки - їх знайдено 8 (рис.3, 22) - є свідомством виготовлення знарядь на поселенні та підживлення робочого краю леза знарядь.

Пластинки з відсиченим кінцем: 2 вироби мають прямокутний кінець (рис.4, 24), 1 - з косозрізаним кінцем (рис.4, 22). В колекції є також 2 уламки пластин з ділянками крутої ретуші, яка йде під кутом до краю пластини.

У одного вістря робочий кінець сформовано скошеною лінією крутої регулярної ретуші, яка зрізає частину заготовки (рис.3, 23). Друге вістря теж репрезентоване дистальним уламком - його лезо сформовано рівною лінією ретуші (рис.3, 28). Дві мікропластинки мають підправку проксимальних кінців - з черевця - мілкою ретушшю (рис.3, 15, 17). У однієї лусочки (рис.3, 29) та мікропластинки (рис.3, 27) дистальний кінець підправлений напівкрутою ретушшю.

Пластинки з затупленим краєм репрезентовані трьома уламками (рис.3, 16, 30). Край однієї пластинки сформований крутою ретушшю з виступами (рис.3, 26).

На частині знарядь та 27 заготовках є ділянки ретуші утилізації (рис.3, 13, 24, 25; рис.4, 9, 19, 21, 23). На цьому ж рівні знайдено і невеличку гальку - уламок обкатаного сланцю (?) з негативом сколу та плямами вапнякових солей на поверхні, а також невеличку плитку гранітоподібної породи з прошарками кварцу (?). Плитка має

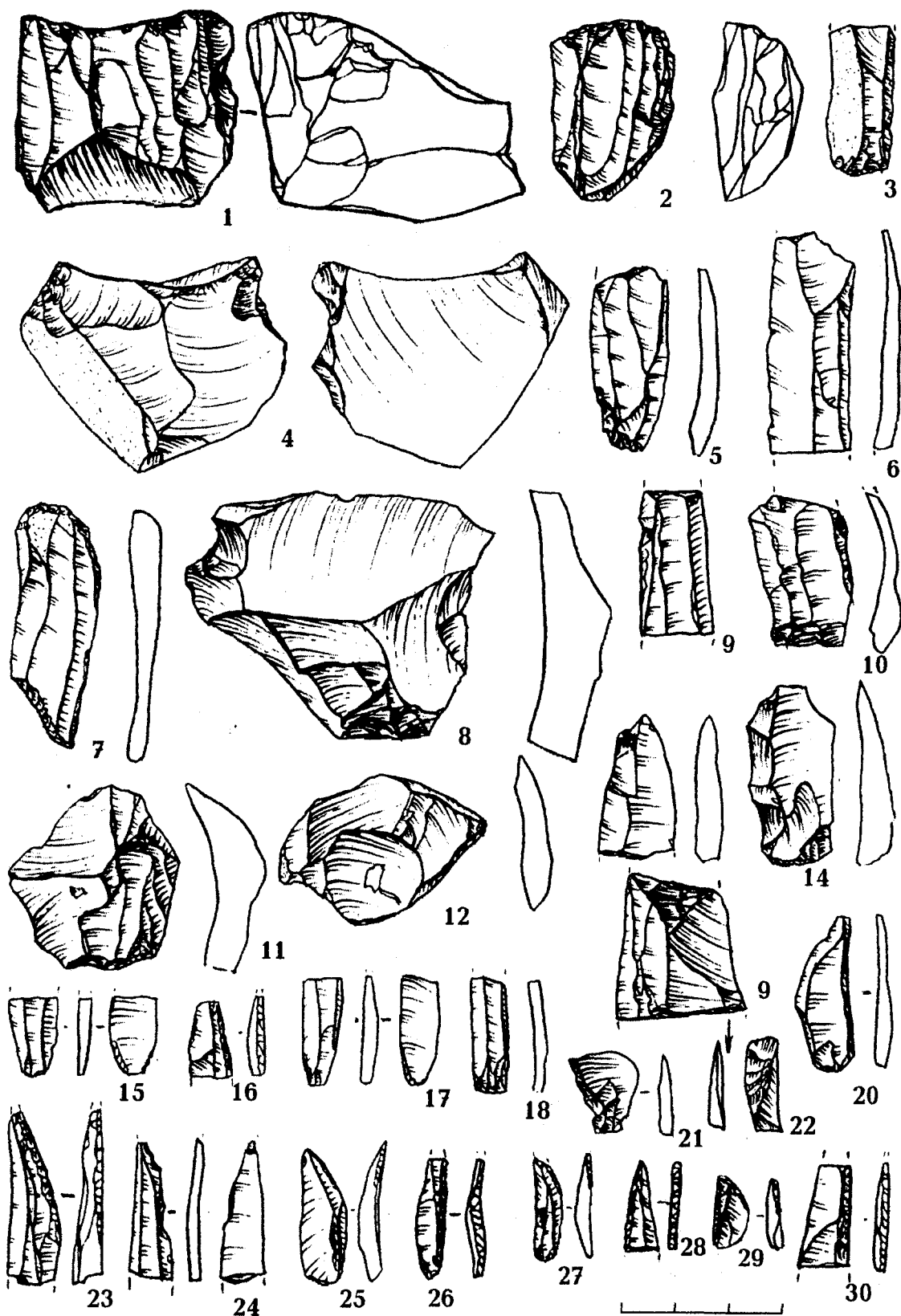

Рис. 3. Крем'яні вироби з поселення Українка I.

Fig. 3. Flint tools of Ukrainka I camp.

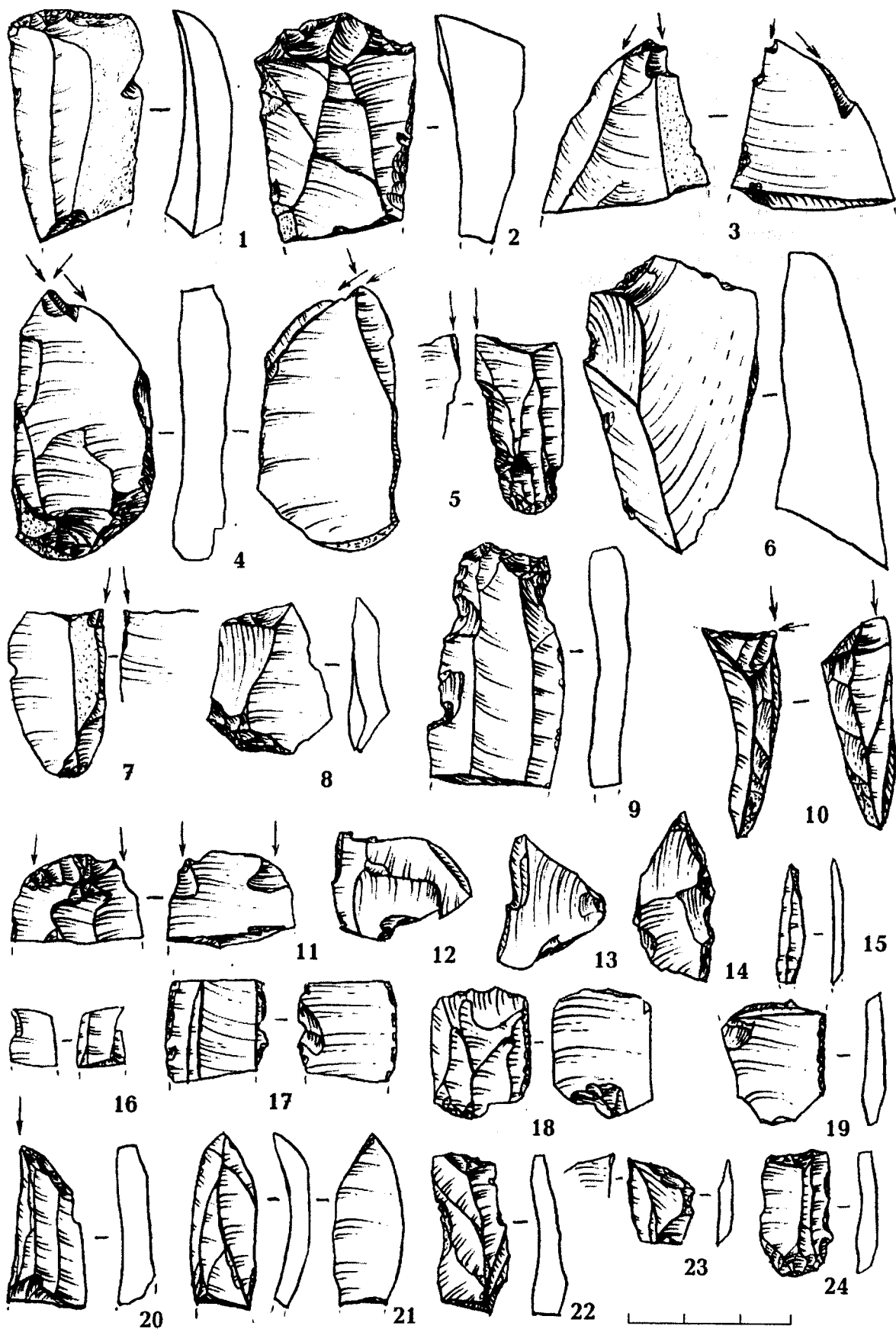

Рис. 4. Крем'яні вироби з поселення Українка I.

Fig. 3. Flint tools of Ukrainka I camp.

вигляд розсіченого по довжині напівконуса, на поверхні є плями вапна.

Знаряддя переважно виготовлені на пластинках. Серед них домінують різці. В цілому, інвентар репрезентує тенденцію до мікролітизації.

Під час обстеження відслонення вище по течії р. Каратиш знайдено палеолітичні вироби на відстані до 20 м від шурфів. На схилі до річки знайдено уламок пластини з опоки (?) та скалку патинізованого кремню з ретушшю утилізації вздовж краю. Вишина відслонення над річкою сягає тут 9 м. Таким чином, знахідки тягнуться вище по р. Каратиш і площу палеолітичного поселення можна визначити приблизно в 2000 кв. м.

Загальне визначення колекції з пам'ятки може носити лише попередній характер, тому що культурний шар, який залягає на глибині 1,5-1,8 м, розкопаний лише на площі 8 кв. м (шурф №1). До того ж, вірогідно, шурф розташований на периферії пам'ятки. Ми вважаємо, що попередньо пам'ятку Українка-I можна віднести до кола фінальнопалеолітичних поселень Північного Приазов'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Котова Н.С. Отчёт о работе археологической экспедиции Института археологии НАН Украины в 1996 г. // Науковий архів Інституту археології НАН України, фонд експедицій, 1996 р.

Статья поступила в редакцию в мае 1999 г.